

An illustration of five stylized human figures in various poses and outfits, positioned behind the main title text. From left to right: a man in a blue suit and hat, a woman in a brown dress and hat, two women in modern attire (one with glasses and a bag, one with a red backpack), and a woman in a blue top talking to an elderly woman in a red top and orange skirt with a cane.

LEREN VAN HET VERLEDEN

Kort historisch overzicht over
de veranderende rollen van de sociaal werker
in relatie tot de burger en de overheid.

Colofon

Auteurs: Corrie van Dam, Maaïke Kluit, Aukelien Scheffelaar (Movisie)

Redactie: Irene Hemels, Marijke van Ooijen

Begeleiding en eindredactie: afdeling communicatie Movisie

Vormgeving: Suggestie & illusie

Met dank aan Marcel Spierts

Maart 2016

kennis en aanpak van
sociale vraagstukken

LEREN VAN HET VERLEDEN

Kort historisch overzicht over
de veranderende rollen van de sociaal werker
in relatie tot de burger en de overheid.

Leren van het verleden!

De geschiedenis laat zien dat de onderlinge verhouding tussen de sociaal werker, burger en overheid voortdurend in beweging is. Het lijkt erop alsof we steeds nieuwe ontdekkingen doen, maar veel thema's van nu zijn niet zo nieuw als we geneigd zijn te denken. Zo was er voor wijkgericht werken al in eerdere perioden veel belangstelling. En ook van activering en empowerment zijn voorbeelden te vinden in het nabije verleden. Wel worden er nu andere accenten gelegd. Een terugblik op de rollen van de sociale werker door de jaren heen.

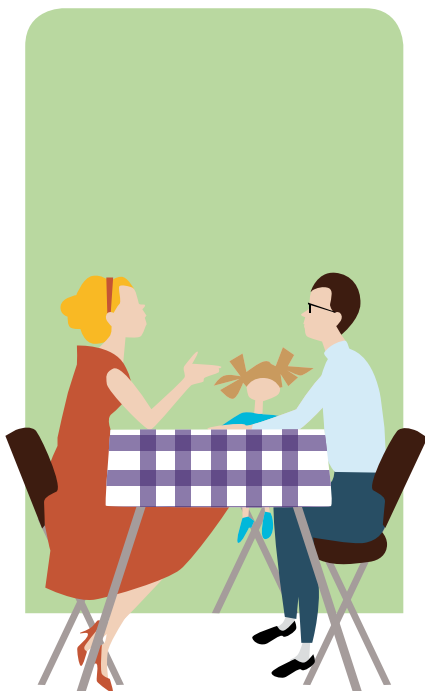
Als we kijken naar de moderne geschiedenis van de veranderende verhoudingen tussen sociaal werkers, burgers en overheid onderscheiden we vanaf 1850 globaal zes periodes. In de periode voor de Tweede Wereldoorlog is het sociaal werk vooral in handen van particulieren met een overheid die zich er langzaam meer mee begint te bemoeien. Na de oorlog komt de periode van wederopbouw. De rijksoverheid vergroot haar rol vanuit een verantwoordelijkheid voor de minstbedeelden (arbeidersklasse). Daarna komt een periode van emancipatie gevolgd door een periode van nieuwe zakelijkheid met de nadruk op rechten en plichten van burgers. In deze fase neemt ook de bevoogding door de sociaal werker af. Met de groei van de welvaart neemt de mondigheid van de mensen toe. Ze gedragen zich ook steeds meer als consument en worden meer als 'klant' benaderd. De onvrede hierover luidt tenslotte begin eenentwintigste eeuw de volgende periode in, die van vermaatschappelijking en bemoeizorg met opnieuw aandacht voor actief burgerschap (Wiebusch, 2013).

De burger weer aan zet anno 2016?

Voor jezelf zorgen, een van de uitgangspunten nu, is er niet voor het eerst in de historie. Eeuwenlang doppen mensen hun eigen boontjes, juist ook in moeilijke en arme omstandigheden. De Armenwet van 1854 bepaalt dat de armenzorg in particuliere handen moet zijn en dat de overheid daar niets over te zeggen heeft. Heel lang is de armenzorg in handen van de kerk. Die zorg wordt verleend vanuit liefdadigheid en kenmerkt zich door willekeur en paternalisme. De kerk bepaalt hoe mensen zich moeten gedragen om voor hulp in aanmerking te komen. In deze periode komt op initiatief van de liberalen de eerste sociale wetgeving tot stand: het verbod op kinderarbeid tot twaalf jaar in het Kinderwetje van Van Houten in 1874; beperkingen in arbeid voor twaalf- tot vijftienjarige en vrouwen in de Arbeidswet van 1889 en schoolplicht voor kinderen van zes tot twaalf jaar in de Leerplichtwet van 1900.

Het sociaal werk blijft lang in handen van sterke particuliere levensbeschouwelijke organisaties die voor de overheid geen grote maatschappelijke rol zien weggelegd. Tot ver in de twintigste eeuw is het ook heel gewoon dat familie zorgt voor inwonende (oudere) ouders of een gehandicapt gezinslid. De overheid heeft in zeer beperkte mate verantwoordelijkheid voor de zorg en het welzijn van mensen en richt zich vooral op collectieve taken als defensie en politie.

Eind negentiende eeuw en begin twintigste eeuw wordt een begin gemaakt met de professionalisering van het sociaal werk. Het volks-, buurt- en clubhuiswerk ontstaat, er komen scholen voor maatschappelijk werk om vrouwen die dit werk doen onderwijs te geven en in de zuidoosthoek van Drenthe wordt in 1925 een opbouworganisatie (een vorm van community development) opgericht.

Kenmerkend voor die tijd - en dat duurt tot de jaren zestig van de twintigste eeuw - is de bevoogdende houding van de sociaal werkers, met name in de bestrijding van onmaatschappelijk gedrag. Er zijn echter ook veel sociaal werkers die merken dat paternalisme niet werkt: 'van geleide naar begeleide zelfontplooiing', noemt Marcel Spierts dat in *Stille krachten van de verzorgingsstaat*. (Spierts, 2014)

Gaandeweg ontstaat het besef dat welzijn en welvaart ook overheidstaken zijn. Vooral na de Tweede Wereldoorlog neemt de nationale overheid die rol op zich, mede ingegeven door de crisisjaren en de daarop volgende oorlog.

Wederopbouw

Na de Tweede Wereldoorlog ontstaat de zogenoemde verzorgingsstaat. In de zorg en de sociale zekerheid komt nieuwe wet- en regelgeving tot stand. Voorbeelden daarvan zijn de Wet op de Bejaardenoorden (1961), de Algemene Bijstandswet (1965), de Wet op de Arbeidsongeschiktheid (1967) en de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (1968). Door de invoering hiervan komt ook een einde aan liefdadigheid als leidraad voor ondersteuning aan mensen. De aandacht komt vooral te liggen op verzorgen, verzekeren en verheffen (talenten ontwikkelen door scholing) van mensen. De motivatie daarvoor vertolkt minister voor Maatschappelijk Werk Marga Klompé in het kabinet De Quay in 1965 met de woorden: 'van genade naar recht'. Zij wilde mensen niet meer afhankelijk laten zijn van de kerk, familie en burens en de daarbij behorende beklemming en willekeur.

In deze periode is volksherstel het centrale doel van sociaal werk. Hoe zorgen we voor een samenleving die weer functioneert na de ellende van de oorlog? Een mooi voorbeeld hiervan is te lezen in de brochure *Wij en de wijkgedachte*, uitgegeven in 1948 door W.F. Geyl, een Rotterdamse ambtenaar van Openbare Werken. In de brochure spreekt de auteur mensen aan om actief deel te nemen aan de inrichting van de wijk. Uit de inleiding:

'Vormt een wijkvereniging die het initiatief zal kunnen nemen om een wijkraad bijeen te roepen, onderzoekt de toestand en behoeften van uw wijk; brengt de krachten die in uw wijk aanwezig zijn op gang om de levensomstandigheden voor u, uw gezin en uw buurlui te verbeteren. Wacht niet tot anderen de kastanjes uit het vuur halen, blijf niet aan de kant staan, maar doe wat er gedaan kan worden – zélf en nú.'

In 1948 introduceert Marie Kamphuis, één van de grondleggers van het moderne maatschappelijk werk, het *social casework*. In het *social casework* staat de zelfstandigheid van de cliënt centraal; hulp bieden wordt een gesprek voeren en maatschappelijk werkers staan meer naast de cliënt. Deze Amerikaanse werkwijze staat in contrast met de bevoogdende houding van veel sociaal werkers in Nederland. Vooral religieuze organisaties beschouwen het *social casework* als een bedreiging. De nadruk op het maken van eigen keuzes (zelfbeschikkingsrecht) van de cliënt staat in hun ogen op gespannen voet met de samenhang tussen sociale ondersteuning en (meestal) religieus geïnspireerd 'missiewerk'.

In 1948 gaat de oude opbouworganisatie in Zuidoost Drenthe verder onder de naam Stichting Opbouw Drenthe. De overheid voert in alle provincies opbouworganen in ten behoeve van de wederopbouw van Nederland. Deze ontwikkeling wordt versterkt door het gedachtegoed uit Amerika over *community organisation* (samenlevingsopbouw) dat door Kamphuis en onder andere Gradus Hendriks en Jo Boer in Nederland wordt verspreid. Hetzelfde geldt voor het *social group work* dat onder meer door Willy van Stegeren wordt gepromoot. Zij publiceert in 1967 een studie over het moderne *groepswork*.

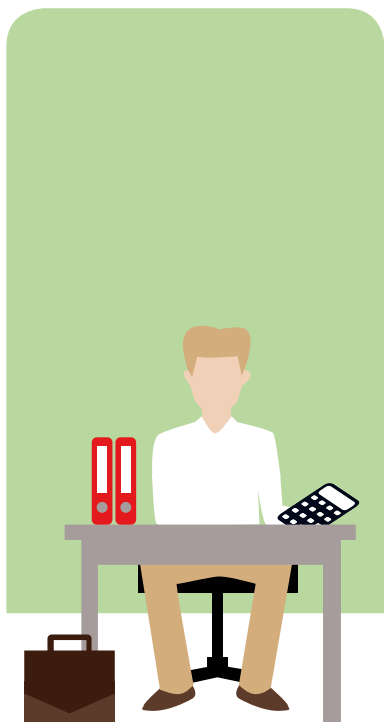
Ook ontstaat in deze periode het besef dat individuele problemen mede hun oorzaak hebben in gezinssystemen en in maatschappelijke omstandigheden buiten het gezin, zoals armoede en huisvesting. Deze visie beïnvloedt de manier van maatschappelijke ondersteuning. Zo verschuift het Maatschappelijk werk van een individuele benadering naar een systeembenadering. (Canon sociaal werk).

Emancipatie en individuele ontplooiing

In de jaren zestig uit Milikowsky in zijn proefschrift *Lof der onaangepastheid* kritiek op de onmaatschappelijkheidsbestrijding. Aanvankelijk krijgt zijn werk weinig waardering, maar na enige jaren verandert door zijn opvattingen de kijk van sociaal werkers op onmaatschappelijk gedrag. Niet *ontoelaatbaar*, *onmaatschappelijk* of *asociaal* gedrag moet bestreden worden, maar de maatschappelijke factoren die onmaatschappelijkheid veroorzaken, zoals slechte woonomstandigheden en sociaal-culturele achterstanden. Mede onder invloed van Milikowsky komt in plaats van 'aanpassing' aan de maatschappij nog meer de nadruk te liggen op emancipatie en individuele ontplooiing. De aandacht voor eigen motivatie en initiatief van mensen met problemen neemt toe. Ongevraagd of onaangekondigd steun bieden is taboe; paternalisme mag niet meer in het sociaal werk voorkomen. Marie Kamphuis pleit hier al eerder voor: sociaal werkers gaan niet langer 'boven' maar 'naast' kansarme mensen staan. Ook werken zij in deze periode vooral aan het veranderen en verbeteren van maatschappelijke structuren. Hierin past een collectieve aanpak en eigen handelingsruimte van sociaal werkers. Samen met het opbouwwerk pakken wijkbewoners dit op en realiseren veel wijkwelzijnsvoorzieningen.

De rijksoverheid ziet het belang hiervan en past als reactie op de onmaatschappelijkheidsbestrijding de regeling voor *gespecialiseerd gezins- en wijkwerk* aan in de regeling *Opbouwwerk in Bijzondere Situaties* (O.B.S). Hierin komt meer de groepsgerichte (*community*) benadering centraal te staan. O.B.S.-teams bestaan uit peuterspeelzaalwerk, wijkverpleging, (woon)maatschappelijk werk, jeugd- en jongerenwerk en opbouwwerk. Volgens de nieuwe opvatting moeten probleemgezinnen niet meer geïsoleerd wonen, maar zich mengen tussen 'gewone' gezinnen. De hele buurt moet betrokken wor-

den bij de emancipatie van de 'asocialen'. De spil in de wijk is een wijkcentrum voor alle bewoners. De opbouwwerkers blijven hun aandacht richten op de probleemgezinnen.

Ondertussen neemt de welvaart toe en leiden individualisering en emancipatie tot een meer zelfbewuste houding van de burger. De mondige burger verwacht dat de overheid steeds meer taken op zich neemt. Deze beschouwt toegang tot voorzieningen, opvang voor kinderen, zorg voor ouderen, een veilige woonomgeving et cetera steeds meer als een vanzelfsprekend recht. Burgers zijn en worden gezien als consumenten van (welzijns)diensten, en worden ook wel de calculerende burger genoemd. De collectieve uitgaven nemen navenant toe. (Wiebusch, 2013).

Nieuwe Zakelijkheid

Door de economische crises in 1973 en 1981 ontstaan zorgen over de betaalbaarheid van de verzorgingsstaat. In 1974 komt de beroemde *Knelpuntennota* uit. Hierin staat dat er sprake is van een onbeheerste groei van activiteiten, regelingen, voorzieningen, instituties en subsidies op het welzijnsterrein. Er moet meer samenhang komen in de activiteiten en voorzieningen. Toenmalig CDA-minister Elco Brinkman van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur doet een beroep op de bevolking voor een meer zorgzame samenleving; burgers moeten meer betrokken worden bij de leefomgeving en de zorg voor elkaar. Er komt tevens een stroming op gang die *New public management* (NPM) wordt genoemd. NPM streeft ernaar om meer zakelijkheid, marktdenken en efficiëntie binnen de collectieve sector te creëren. Vanuit deze gedachtegang komt de verzorgingsstaat steeds meer onder vuur te liggen. Gebruikers van (welzijns)voorzieningen zijn te afhankelijk van de overheid en het sociaal werk is topzwaar geworden.

Brede welzijnsorganisaties

Het ontstaan van brede welzijnsorganisaties is in eerste instantie het gevolg van de decentralisatie van het welzijnsbeleid in 1987. Gemeenten willen één aanspreekpunt hebben. Tientallen kleine organisaties worden samengevoegd tot nieuwe, grotere instellingen. Onder druk van bezuinigingen en als gevolg van NPM moet ook de kwaliteit en de efficiency van welzijnsorganisaties vergroot worden. Dit gaat gepaard met een herbezinning op de rol van de sociaal werker. Dat heeft deels ook te maken met de 'Achterhuisdiscussie' naar aanleiding van het boek *De markt van welzijn en geluk*. Hans Achterhuis stelt hierin dat sociaal werkers kwetsbare burgers afhankelijk maken van hun werk. Deze boodschap komt hard aan. Het is het begin van opnieuw een verandering in de professionele beroepshouding van sociaal werkers. Nadat zij eerst de morele bevoogding hadden losgelaten, gaan ze nu ook letterlijk meer afstand nemen van de cliënt. Hun professionele zelfbewustzijn daalt volgens Van der Lans. Door mensen minder op de huid te zitten, krijgen deze weliswaar meer ruimte om problemen zelf op te pakken, maar mensen in echt kwetsbare situaties zien de sociaal werkers dan niet meer. (Van der Lans, 2004). Tegelijkertijd krijgt in deze periode ook het activeren van mensen meer aandacht. De sociaal werker gaat kijken hoe hij de deelnemer mogelijkheden kan geven om

mee te doen, actiever te worden en om daarbij te leren. Jan Biemans en Jos de Lodder beschrijven in 1987 de methodische aspecten van activering.

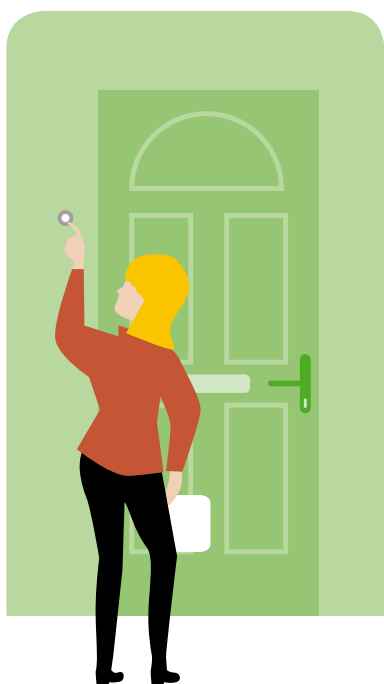
Ook komt er opnieuw aandacht voor de wijkaanpak. Mensen en groepen moeten zich in de wijk met elkaar verbinden (sociale cohesie en integratie). De start is in Rotterdam, waar ze eind jaren tachtig de term *sociale vernieuwing* introduceren. Een bekend voorbeeld hiervan is Opzoomeren, gezamenlijk de straat schoonmaken en schoonhouden. Het kabinet-Lubbers-Kok omarmt in 1989 deze zienswijze. (Canon sociaal werk).

Vermaatschappelijking en bemoeizorg

In de jaren negentig komt het proces van vermaatschappelijking op gang, met name voor mensen met psychiatrische problemen. De bedoeling is dat cliënten niet meer naar instellingen worden verwezen, maar in de wijk professionele ondersteuning en begeleiding krijgen. Zo gewoon als mogelijk deelnemen aan de maatschappij is het credo. Ook mede met hulp van wijkbewoners. Minder kijken naar wat mensen kwetsbaar maakt, en meer naar hun mogelijkheden en potenties. Termen als empowerment, zelfsturing en vraaggerichtheid doen hun intrede. Het duidt allemaal op dezelfde ontwikkeling: niet meer de ommuurde professionele instelling staat centraal, maar de maatschappelijke deelname van de cliënt. (Wiebusch, 2013). Dat vraagt ook om een andere opstelling van bewoners in de wijk. Om mensen in de wijk daarbij te helpen, starten er verschillende initiatieven. Een voorbeeld daarvan is het project Kwartiermaken van Doortje Kal. Zij pleit ervoor de wijk gastvrij te maken voor mensen met een psychiatrische achtergrond.

De bezuinigingen, de vermaatschappelijking, bureaucratische procedures die welzijnsorganisaties krijgen opgelegd door de overheid en afwachtende sociaal werkers, hebben gevolgen voor de sociale verbanden in de samenleving. Er verschijnen mensen met psychiatrische problemen op straat, het aantal vervuilde/vereenzaamde mensen en het aantal probleemgezinnen neemt toe.

In 1990 introduceert Jacqueliën Soetenhorst-de Savornin Lohman (hoogleraar Sociale hulpverlening aan volwassenen op de UvA) het begrip 'frontliniewerkers'. Zij pleit ervoor sociaal werkers de ruimte te geven om te handelen in het directe contact met klanten en groepen, zonder beperkt te worden door protocollen of regels. En sociaal verpleegkundige Henri Henselmans lanceert in 1993 het begrip 'bemoeizorg': met mensen in de thuissituatie weer contact leggen. Er ontstaat hierdoor een nieuw elan bij sociaal werkers. De aandacht voor bemoeizorg, outreachend werken en Erop af neemt toe. Er is meer dan 'nieuwe zakelijkheid' en 'marktgerichtheid'. Er komt een discussie op gang over 'modern paternalisme', over de normativiteit van sociaal werkers, over outreachende hulpverlening, over vroegtijdige interventie en over een achter-de-voordeur-aanpak. De ontwikkeling in de richting van bemoeizorg, outreachend werken en Erop af gaan zet door. Het ministerie van VWS maakt bemoeizorg in 1997 tot speerpunt van beleid. (Canon sociaal werk). Het beleid van ditzelfde ministerie richt zich in deze periode ook op het bevorderen van de deelname van mensen aan de samenleving. Van gemeenten wordt verwacht dat zij een zogenoemd lokaal activerend welzijnsbeleid voeren. Zij moeten zodanige voorwaarden creëren dat de kansen om te kunnen participeren, met name voor langdurig werklozen, optimaal zijn. Vanaf de tweede helft van de jaren negentig van de vorige eeuw vinden daarom veel activiteiten plaats onder de noemer van sociale activering.

Maatschappelijke ondersteuning

In april 2004 presenteert het kabinet Balkenende de Contourennota Wmo, waarin zij beschrijft hoe het verder moet met de sociale sector in Nederland. In 2007 wordt deze nota officieel: de Wet Maatschappelijke Ondersteuning, later aangepast in de Wmo 2015. De maatschappelijke doelen van de wet zijn in principe hetzelfde gebleven: zelfredzaamheid bevorderen, participatie vergroten, actief burgerschap bevorderen en sociale samenhang verbeteren. Gemeenten krijgen de verantwoordelijkheid voor de uitvoering, bekostiging en controle van het sociaal beleid. Tegelijkertijd wordt er bezuinigd: er moet meer voor minder. Sinds 2015 is er de Participatiewet. Een onderdeel daarvan is de tegenprestatie voor mensen die een bijstandsuitkering ontvangen. De tegenprestatie bestaat uit het verrichten van onbetaald werk dat nuttig is voor de samenleving.

Welzijn Nieuwe Stijl

Staatssecretaris Jet Bussemaker formuleert in 2009, op basis van de Wmo, acht bakens voor de sociale sector, ook wel bekend als Welzijn Nieuwe Stijl. Door de val van het kabinet komt het officiële document pas in 2011 naar buiten.

De acht bakens zijn:

1. gericht op de vraag achter de vraag;
2. gebaseerd op de eigen kracht van de burger;
3. direct erop af;
4. formeel en informeel in optimale verhouding;
5. doordachte balans van collectief en individueel;
6. integraal werken;
7. niet vrijblijvend, maar resultaatgericht;
8. gebaseerd op ruimte voor de professional;

Het is aan de gemeenten om deze bakens uit te werken naar uitvoerend beleid.

De Wmo en Welzijn Nieuwe stijl zetten wederom veranderingen in gang over de rollen tussen burgers, sociaal werkers en overheden. In de bakens zijn veel principes te herkennen die we al eerder hebben gezien, zoals de inzet van informele netwerken, eigen kracht van de burger, frontliniewerk, Erop af en een collectieve aanpak. De overheid ziet opnieuw een kleine verzorgende rol voor zichzelf en kiest – inmiddels geflankeerd door de ideologie van de participatiesamenleving – voor een rolverdeling waarin burgers aanzet zijn. Hierdoor krijgen ook sociaal werkers weer een andere positie. (Linders, 2014).

Conclusie

Wat leert deze geschiedenis ons met betrekking tot de sociaal werker? Maatschappelijke ontwikkelingen in de samenleving vinden hun weerslag in de werkwijze en de methodieken die de sociaal werker hanteert. De politiek bepaalt in belangrijke mate de voorwaarden waarbinnen de sociaal werker zijn werk kan uitvoeren. Soms is ook het omgekeerde het geval, zoals in de jaren zestig, wanneer welzijn tot het hart van de verzorgingsstaat en het kabinetsbeleid uitgroeit.

De geschiedenis van de veranderende rollen tussen burger, overheid en sociaal werker laat een golfbeweging zien waarin verschillende ontwikkelingen, in een meer of minder gewijzigde vorm, steeds opnieuw terugkeren. Dat geldt onder meer voor de relatie tussen sociaal werkers en burgers, de begrippen activering/ eigen kracht van de burger, het wijkgericht werken en de verhouding tussen formeel en informeel. Enkele opvallende elementen die in de geschiedenis terugkomen zijn:

1 Afstand en nabijheid

Door de jaren heen is er een golvende beweging te zien van afstand en nabijheid van sociaal werkers tot burgers. Van 1945 tot in de jaren tachtig staan sociaal werkers dichtbij de burger ('aan de voordeur'). Vanaf de jaren zeventig vindt outreachend werk minder plaats. Het sociaal werk heeft last van het *paternalismesyndroom* en neemt daardoor in de jaren daarna afstand tot de burger. Er komt een meer zakelijke houding in de relatie tussen burgers en sociaal werkers. Het sociaal werk verliest het zicht op wat er werkelijk speelt in de leefwereld van mensen. Hierdoor worden mensen die écht hulp nodig hebben niet bereikt. Dit wordt eind twintigste eeuw opgepakt door probleemgezinnen weer actief te benaderen. Bakens 3 *direct Erop af* van Welzijn Nieuwe Stijl is daarom te zien als een terugkeer naar de hulp achter de voordeur en het afleggen van huisbezoeken.

2 Activering/Eigen kracht

Uit de brochure *Wij en de wijkgedachte* uit 1948 blijkt dat activering van mensen in de wederopbouwfase al aan de orde is. Ook in andere periodes is er aandacht voor activering. Zo beschrijven Biemans en De Lodder in 1987 in de publicatie *Leren in sociaal-cultureel werk* de methodische aspecten van activering. In de Wmo en de bakens van Welzijn Nieuwe Stijl wordt activering van mensen opnieuw sterk benadrukt.

Ook de gerichtheid op de eigen kracht van mensen hebben we al eerder gezien in de geschiedenis van het sociaal werk. Met de introductie van het *social casework* na de Tweede Wereldoorlog komt in de werkwijze van de sociaal werker meer de nadruk te liggen op de mens-tot-mens-relatie en respect voor de zelfstandigheid van de hulpvrager. Meer aandacht voor eigen motivatie en initiatief van mensen met problemen zien we ook terug in de jaren zestig.

3 Wijkgericht werken

De werkwijze van de OBS¹-teams kun je in grote lijnen vergelijken met de sociale wijkteams van nu. Er liggen natuurlijk andere accenten, maar beiden stimuleren burgerinitiatief, versterken de eigen kracht en zelfredzaamheid van mensen, zorgen voor korte lijnen tussen sociaal werkers en bewoners en gaan Eropaf.

4 Verhouding formeel/informeel

Vroeger vond de zorg, de opvang van kinderen, de vrijetijdsbesteding et cetera vooral plaats binnen het gezin, bij familieleden of bij burens. Veel van deze activiteiten in de informele setting zijn gedurende de twintigste eeuw vervangen en/of aangevuld door wet- en regelgeving en professionele organisaties. De reden daarvoor geeft onder andere minister Klompé. Zij wil dat mensen niet meer afhankelijk zijn van de kerk, familie en burens en de daarbij behorende beklemming en willekeur. Minister Brinkman verwoordt in 1982 zijn visie: 'We zijn erg gaan leunen op professionele instellingen. 'We hebben de verantwoordelijkheid bij ons zelf, onze familie, onze buurt weggehaald'.

De verhouding tussen formeel en informeel staat met de introductie van baken 4 *formeel en informeel in optimale verhouding* weer expliciet op de agenda.

Bondgenootschap en samen optrekken kenmerken de huidige relatie tussen de burger en de sociaal werker. Wat de burger, samen met zijn omgeving, zelf kan betekenen bij het aanpakken van ondersteuningsvragen staat centraal. Sociaal werkers zijn niet meer zoals in eerdere tijden 'helper' of 'buurthuiswerker'. Ze zijn de aanjager, de coach, de ondersteuner, de inspirator en de doorzetter.

De historie van het sociaal werk laat echter zien dat er een fundament is dat alle sociaal werkers met elkaar delen en waar zij veel uit kunnen leren: de meeste problemen en dilemma's zijn niet nieuw. De historie geeft onderbouwing voor het beroep en voor de werkwijze die sociaal werkers al heel lang hanteren. In veel momenten van de geschiedenis zijn ideeën van nu al eerder ontstaan en uitgeprobeerd. De geschiedenis daarvan kennen versterkt het vak en de beroepsidentiteit van sociaal werkers.

1 Opbouwwerk in bijzondere situaties

Gebruikte bronnen

- * Biemans, J. en J. de Lodder (1987). Leren in sociaal-cultureel werk: methodische aspecten van activering.
- * Canon Sociaal Werk, www.canonsociaalwerk.eu.
- * Ewijk, H. van, Spierings, F., Wijnen, R. (2012). Basisboek Sociaal werk. Activeren en verbinden
- * Geyl, W.F. van (1948). Wij en de Wijkgedachte.
- * Lans, J. van der (2004). De kwelgeesten van professionals: het paternalisme- en geiten-wollensokken-syndroom.
- * Lans, J. van der (2009). Worstelen met de staat. De organisatie van het sociaal werk.
- * Linde, M. van der (2013). Basisboek geschiedenis Sociaal Werk in Nederland.
- * Linders, L. (2010). De betekenis van nabijheid. Een onderzoek naar informele zorg in een volksbuurt.
- * Linders, L e.a. en D. Feringa (2014). De Kunst van het Laten. Doe-het-zelf-zorg en rolverwarring in tijden van transitie.
- * Milikowsky, H.P. (1961). Lof der onaangepastheid.
- * Peters, A. en Kruijswijk, W. (2013). Maatschappelijke context van informele zorg.
- * Stam, M. (2012). Geef de burger moed. Outreachend werken in tijden van transformatie van de verzorgingsstaat.
- * Spierts, M. (2014). De stille krachten van de verzorgingsstaat. Geschiedenis en toekomst van sociaal-culturele professionals.
- * Stegeren, W. van (1967). Groepswerk: een Nederlandse oriëntering.
- * Wiebusch, M. en Moulijn, M. (2013). Van verzorgingsstaat naar participatiesamenleving. Een zoektocht naar een andere rolverdeling tussen overheid, burgers, zorg- en welzijnsinstellingen.
- * www.bodyofknowledgesociaalwerk.nl

SOCIAAL WERK DOOR DE JAREN HEEN

19e eeuw – begin 20e eeuw

LIEFDADIGHEID

'VERZUILDE' ARMENZORG MET RELIGIEUZE MOTIVATIE

- Sterk bevoogdend karakter: 'onmaatschappelijkheidsbestrijding'
- Vrijwilligers vanuit gegoede middenklasse, kerken en sociale bewegingen
- Nauwelijks professioneel sociaal werk

1854 Armenwet

1874 Verbod kinderarbeid 'Kinderwetje van Houten'

1900 Uitbreiding leerplicht tot 12 jaar

1901 Woningwet Gezondheidswetgeving

- Overheid maakt sociale wetten
- Ontstaan volkshuizen en buurt- en clubhuiswerk (1892)
- Oprichting maatschappelijk werk (1903)
- Begin van een landelijke welzijnsstructuur (1908)
- Begin opbouwwerk Drenthe (1925)

1945 – 1965

PATERNALISME

AANPASSEN INDIVIDU AAN OMGEVING

- Individuele en gezinsgerichte hulpverlening. Nadruk op perspectief van de cliënt. Normatieve benadering
- Opkomst social casework, social groupwork en community development
- Ontwikkeling samenlevingsopbouw
- Professionalisering sociaal werk

1952 Ontstaan Ministerie Maatschappelijk Werk

1957 AOW

1961 Wet op de Bejaardenoorden

1965 Bijstandswet

- In 1952 ontstaat het Ministerie van Maatschappelijk Werk met in 1956 de afdelingen:
- Individueel maatschappelijk werk
 - Gezinsgericht maatschappelijk werk
 - Maatschappelijk opbouwwerk en onderzoek

1965 – 1980

EMANCIPATIE

VERANDEREN MAATSCHAPPELIJKE STRUCTUREN VOOR INDIVIDUELE ONTPLOOING

- Emancipatie en activering van individuen en groepen in achterstandspostities
- Tegengaan verpaupering wijken en stadsvernieuwing
- Werksoortendifferentiatie
- Opbouwwerk krijgt prominente plek

1967 WAO

1968 AWBZ

1974 Opbouwwerk in bijzondere situaties

1974 Knelpuntennota

- Overheid beïnvloedt ontwikkelingen binnen sociaal werk sterk met Knelpuntennota en regeling OBS (1974)
- Kritiek op welzijnssector:
- 'Lof der onaangepastheid' Herman Milikowski (1967)
 - 'De markt van welzijn en geluk' Hans Achterhuis (1979)

KENMERKEN

INVLOEDEN

1980-1990
ZAKELIJKE AANPAK

TERUGTREKKEN UIT DE LEEFWERELD

- Efficiëntie en marktdenken
- Minder belangstelling voor de kracht van mensen in de leefwereld
- Minder aandacht voor kernwaarden sociaal werk, het tegengaan van ongelijkheid en bevorderen van sociale cohesie
- Herbezinning op de beroepshouding

1990 - 2005
BEMOEIZORG

OUTREACHENDE HULPVERLENING

- Leefwereld en perspectief burger centraal
- Er-op-af aanpak: actief benaderen van probleemgezinnen in de wijk
- Mensen bereiken die zelf niet vinden dat ze hulp nodig hebben, of de weg naar sociaal werk niet kennen
- Wijkaanpak

2005 - heden
VRAAGGERICHT WERKEN

EIGEN KRACHT EN ZELFREGIE STAAN CENTRAAL

- Kanteling beroepshouding: eigen kracht cliënt centraal, integraal werken, maatwerk, betrekken informeel netwerk.
- Aandacht voor positionering en profilering sociaal werk
- Opkomst sociaal wijkteam

1987 Decentralisatie van welzijnsbeleid

1989 Welzijnswet

- Opkomst brede welzijnsorganisaties (voorloper wijkteam).
- Integrale opzet organisaties
- Ook andere partijen bieden welzijnswerk
- Vermaatschappelijking

1991 Nieuwe indeling beroepsdomeinen

1994 Wijziging van de Welzijnswet

- Vogelaarwijken/Krachtwijk aanpak: leefbaarheidproblemen in aandachtswijken verminderen

2007 Wet maatschappelijke ondersteuning

2015 Jeugdwet Participatiewet Nieuwe Wmo

- 8 bakens Welzijn nieuwe stijl (2009)
- Decentralisatie in sociale domein
- Grote druk op participatieplicht

kennis en aanpak van
sociale vraagstukken

De geschiedenis laat zien dat de onderlinge verhouding tussen de sociaal werker, burger en overheid voortdurend in beweging is. Het lijkt erop alsof we steeds nieuwe ontdekkingen doen, maar veel thema's van nu zijn niet zo nieuw als we geneigd zijn te denken. Zo was er voor wijkgericht werken al in eerdere perioden veel belangstelling. En ook van activering en empowerment zijn voorbeelden te vinden in het nabije verleden. Wel worden er nu andere accenten gelegd. Een terugblik op de rollen van de sociale werker door de jaren heen.